

הלכות שבת – שיעור 21 מלאכת לש

המלאכה במשכן

עירבו מים בסממנים (תכלת, ארגמן, תולעת שני) ובחשו אותם יחד, כדי שיהיה ניתן להפיק מהם צבע למלאכת המשכן (רש"י שבת עג.).

גדר המלאכה

חיבור חלקיקים מפורדים לגוף אחד באמצעות משקים, כגון נתינת מים לקמח ובחישתם יחד, שבכך מחבר את חלקיקי הקמח והופכם לגוף אחד הנקרא 'עיסה' (תהלה לדוד השמטות לסי' רנ"ב).
לישה אינה דוקא במים, אלא בכל מיני משקים שעל ידם מתחברים ונדבקים החלקיקים ונעשים גוף אחד, כדוגמת שמן, דבש, חלב וכיו"ב (משנ"ב שכא נ).

כללי המלאכה

בלילה עבה

איסורה מהתורה, והיא בלילה (עיסה) שאי אפשר לערותה מכלי לכלי מחמת סמיכותה ועביה, כדוגמת בצק.

בלילה רכה

איסורה רק מדרבנן, והיא בלילה (עיסה) דלילה יותר כגון עירוב דייסת תינוקות עם מים, שאפשר לשופכה מכלי לכלי, אך עדיין שם עיסה עליה, כיון שהיא גושית ולא נוזל.

מים עכורים

מותר לכתחילה, והוא כאשר הבלילה דלילה מאוד שאינה מעשה גוש אלא כמים עכורים, שבזה אין איסור לישה כלל (שביתת השבת פתיחה לש ז, חזו"א נח ו ט).

דוגמאות: מיני אבקה הנמסים במים, כגון אבקת סימילק, מטרנה וכיו"ב שנעשים נוזל צלול שאינו גושי כלל (שש"כ ח כג, חזו"ע שבת ד עמ' רפ).

הקדמה

בכדי להבין היטב את מלאכת לש, מוכרחים להקדים הקדמה קצרה על פעולת לש:

מלאכת לש מורכבת משתי פעולות:

א. 'נתינה': נתינת המשקה לתוך החומר, או נתינת החומר לתוך המשקה.

ב. 'גיבול': גבולם ובחישתם יחד עד שנהפכים לעיסה אחת.

הלכות שבת – שיעור 21 מלאכת לש

האם נתינה לבדה ללא בחישה, אסורה?

נחלקו התנאים (שבת יח., קנה:) האם הלישה מתחילה בשעת נתינת המשקה לקמח, או רק בשעת הגיבול – הבחישה שלהם, ויש לחלק בין סוגי הבלילות כדלהלן:

בלילה עבה

לדעת פוסקי ספרד התירו את נתינת המשקה ללא הגיבול. לצורך אכילה (שו"ע שכא יד טז, שעה"צ סא, שו"ע שכד ג וביה"ל שם, חזו"ע שבת ד עמי' רפב- רפג, מנוחת אהבה ט הערה 9. בסיכום עצמו הקפדנו להביא רק מה שנצרך ממש להבנה הפשוטה).

לדעת פוסקי אשכנז עצם הנתינה אסורה, ואף אם יעשה כן בשינוי, אסור. אך בדברים שאינו יכול לערבם מערב שבת, כגון מיני סלטים שאם יערבם מבעוד יום יפגם טעמם, או כאשר מכין התערובת לצורך תינוק ומקפיד על טריות המאכל, ניתן להקל לתת את המשקה גם בבלילה עבה, כאשר ישנה בסדר נתינתו מדרכו בחול (שעה"צ שכא פד, חזו"א נח ו ח, וראה עוד בא"ח משפטים יט).

בלילה רכה

לדעת פוסקי ספרד התירו את עצם הנתינה אף ללא שינוי.

ולדעת פוסקי אשכנז, התירו את הנתינה בשינוי, דהיינו, שישנה מסדר נתינת המאכלים בקערה. כלומר, אם הדרך בחול לתת קודם את המשקה, ישנה ויתן תחילה את האוכל וכן להיפך. ובדברים שאין מנהג קבוע, ניתן להקל שיתן תחילה את האוכל ואח"כ את המשקה (שו"ע שכא יד, רמ"א טז, שעה"צ סג, משנ"ב נז סו סח, אג"מ ד עד לש יד, מנוחת אהבה ט י, כה"ח שכא קיא).

אך כאשר נותן את המשקה לתוך הבלילה בכדי ליצור בלילה רכה, צריך להקפיד לשפוך כמות משקה גדולה בבת אחת ללא הפסק, בכדי שלא תיווצר בתחילת שפיכתו בלילה עבה ויעבור איסור על השלב הראשוני (חזו"א נח ח ד"ה הא, כה"ח שכא קיג).

גיבול הבלילה

המרכיב העיקרי במלאכת לש הוא גיבול ובחישת הבלילה, שבזה מקבץ ומחבר חלקיקי התערובת והופכם לעיסה, פעולה זו אסורה לכל הדעות לפי שהיא עיקר מלאכת לישה. איסור זה הוא בכל סוגי התערובות והבלילות, אף בתערובת שאינה בת גיבול ובלילה רכה, שאסור לכל הפחות מדברי סופרים (שו"ע שכא יד ומשנ"ב נב סו).

ואף כאשר נתן את המשקה לבלילה קודם שבת, אסור בשבת לגבל ולבחוש את הבלילה, לפי שעל ידי הגיבול מתייפה ומשבחת העיסה, (ביה"ל שכא יד ד"ה אין, שעה"צ עח, משנ"ב שכד י, ושעה"צ שם ט, וראה עוד חזו"א נח ה).

הלכות שבת – שיעור 21 מלאכת לש

ובכן מצאנו בש"ס ובפוסקים היתר לכך כאשר מבצע את הבחישה בשינוי, ונאמרו בפוסקים כמה סוגי שינוי על מקרים שונים, ונציע בזאת את השינויים המוסכמים והמעשיים:

גיבול בשינוי - מותר

שתי וערב

היינו שלא יבחוש את הבליחה כדרכו, אלא יכניס את הכף לתוך הבליחה ויעביר אותה פעם אחת שתי ופעם אחת ערב, ויכול לחזור על פעולה זו פעמים רבות עד שתתגבש לעיסה, שבכך שאינו מסובב את הכף כדרכו בחול נחשב שינוי. ולכך יש להקפיד על כך שלא לעשות עירוב זה במהירות בכדי שלא יבוא לסובב את הכף, וטוב להוציא את הכף בכל פעם בין השתי לערב בכדי שלא יבוא לסובב (שו"ע ש"כ ג, ביה"ל שם ד"ה ומעביר, משנ"ב י, חזו"א נח ו, אג"מ ד עד לש ט ז).

נענוע כלי/ עירווי מכלי לכלי

שינוי נוסף הוא לערב את הבליחה ע"י שינענע את הכלי בו נמצאת הבליחה עד שתתגבש, או לערותו מכלי לכלי עד שתתגבש הבליחה, ובתנאי שאין דרך לערב את הבליחה בדרך זו (שו"ע ש"כ ג, ב"י ש"כ טז בשם תרוה"ד, משנ"ב שם סג סח).

עירוב באצבעו

שינוי נוסף המוזכר בגמ' ובפוסקים הוא לערב את הבליחה באצבעו בנחת שלא בעזרת כלי ככף ומזלג (שבת קמ, ב"י ש"כ טז, רמ"א טז, ומשנ"ב סח).

טריפה בכח: גם כאשר עושה בליחה רכה ומערב בשינוי, יקפיד לא לטרוף בכוח, שכל שטורף בכוח נראה כלש (שו"ע ש"כ טו טז, ביה"ל טו ד"ה יכול, משנ"ב עז, כה"ח קלד, הגרש"ז אויערבך ש"כ יא הערה קמא).

ההנהגה למעשה

לבני ספרד

רוב התערובות המצויות כיום במטבח אין בהם לישה מהתורה, לפי שראויות לאכילה קודם הגיבול, וכן הם תערובות שאינן בנות גיבול, כדוגמת סלט ביצים, סלט מיוז עם טונה, סלט חצילים או ירקות עם שמן ושאר נוזלים המדבקים, מיני דגנים וקטניות בתוך מעדנים וחלב וכיו"ב, שאין המרכיבים הופכים לגוף אחד ממש אלא רק נדבקים מתקבצים ונאספים למקום אחד.

ולכך לבני ספרד מותר ליתן את הנוזל לתוך הבליחה כדרכו, ולאחר מכן לערבם בשינוי כגון שתי וערב, נייעור הכלי בו נמצאים, או בידית הכף, ובלבד שלא יטרוף בכוח וכנ"ל.

לבני אשכנז

בלילה עבה כלומר שאי אפשר לערותה מכלי לכלי והינה גושית, אסור ליתן משקה ונוזל לתוכה בכל אופן, וכמובן שאסור לגבל ולבחוש.

הלכות שבת – שיעור 21 מלאכת לש

אומנם בשני אופנים התירו את הנתינה גם בבליה עבה :

- א. במקום שהנוזל אינו מחלחל בפנים אלא סמיך מאוד כמיונית וכיו"ב אין איסור נתינה.
- ב. בדברים שאינו יכול לערבם מערב שבת, כגון מיני סלטים שאם יערבם מבעוד יום יפגם טעמם, או כאשר מכין התערובת לצורך תינוק ומקפיד על טריות המאכל, ניתן להקל לתת את המשקה גם בבליה עבה, כאשר ישנה בסדר נתינתו מדרכו בחול

בלילה רכה : אמנם אם נותן הרבה משקה לתוך הבליה בבת אחת, או שמכניס המאכל לתוך כמות משקים גדולה באופן שהבליה רכה שנשפכת מכלי לכלי, מותר לתת את המשקה כאשר ישנה מסדר הנתינה הנהוג בחול, שאם בחול נותנים קודם את האוכל ולאחר מכן את המשקה, יתן קודם את המשקה [וכן להיפך], ולאחר מכן יגבל בשינוי כגון שתי וערב, ניעור הכלי וכני"ל.

אופנים בהם אין איסור לישה כלל

לישה בחומר אחד / ריסוק פירות : איסור לישה הינו רק כאשר מערב שני חומרים זה בזה כדוגמת מים בקמח לעשותם עיסה, אך כאשר מגבל חומר אחד בתוך עצמו, כגון ריסוק פירות בלחלוחית שבהם עד שנהפכים למעין בליה, אין בזה חשש לישה ומותר לכתחילה (חזו"א נח ח ט, ששי"כ ח ג).

חתיכות גדולות : כתבו הפוסקים שאיסור לישה הוא רק כאשר החומר הנבלל קצוץ דק דק בדומה לקמח, אך בחתיכות גדולות אין כלל איסור לש, וגדר 'דק דק' הוא שאחר העירוב אין כל חתיכה ניכרת לעצמה, אך כאשר ניכרת גם אחר העירוב, כדוגמת סלט ירקות מצוי, קוביות תפוזים עם שמן ומיוז, עירוב דגני בוקר עם חלב או מעדן, עירוב דבש עם אגוזים שלמים וכל כיו"ב, מאחר שאינו חיבור גמור וניכרת כל חתיכה לעצמה, מותר לכתחילה (משני"ב סח, בא"ח משפטים יח, חוט שני שבת א יג ב, אול"צ ב לג ו, חזו"ע שבת ד עמ' רפג, ששי"כ ח ד).

בלילה שאינה גושית / מים עכורים : איסור לישה הוא רק בבליה שמתהווה בה גוש, אך אם הבליה דלילה ביותר שאינה גושית כלל, וכדוגמת מים עכורים, מותר לכתחילה ליצור בליה כזו ואף לבחוש בה כדרכו.

ולכך התירו הפוסקים הכנת מיני אבקות הנמסים במים, כגון אבקת סימילק, מטרנה וכיו"ב שנעשים נוזל צלול שאינו גושי כלל (חזו"א נח ט, אול"צ ב לג ח, ששי"כ ח כג, חזו"ע שבת ד עמ' רפ).

דילול : נתבאר בפתיחה שגדר מלאכת לישה היא חיבור חלקיקים נפרדים לגוף אחד באמצעות משקים, ומאחר שכן כתבו הפוסקים שכאשר הבליה **כבר נילושה קודם שבת**, מותר בשבת להוסיף בה משקים ולבחוש כדרכו בכדי לדלל את העיסה, לפי שדילול הוא היפך מלאכת לש, שלישה עניינה

¹ ומצד איסור טוחן ראה מש"כ במלאכת טוחן שיטחון בשינוי.

הלכות שבת – שיעור 21 מלאכת לש

לחבר ודילול עניינו להפריד, אך לא יטרוף בכוח לפי שדומה ללישה (ביה"ל שכא טו ד"ה יכול, וראה חזו"א נח ז).

ולכן מותר לערב טחינה בחומוס בכדי לדלל את החומוס, מאחר שהחומוס כבר נילוש וכעת רק מדללו (הגר"ש ז' אויערבך ש"כ ח ז, ארחות שבת ו ז).

אופנים בהם יש איסור לישה לכל השיטות

בלילה הנדבקת אסור לכו"ע

חומר שנדבק ומתאחד מיד בנתינת המשקה לתוכו, כגון זרע פשתן או שומשום, שבנתינתם במים מתערבים ונתלים זה בזה גם בלא בחישה, ואסור מהתורה גם על הנתינה בלחוד **ומטעם זה** כל האבקות שהופכות לתבשיל מוצק הראוי לאכילה ע"י הוספת משקין עליהם, כדוגמת שביבי תפוחי אדמה (אבקת פירה), אסור לשפוך נוזלים עליהם גם אם אינו עושה ע"י זה רק בלילה רכה, שיש בכך איסור לישה (שו"ע שמ"ב, וראה פמ"ג שכא מש"ז יב. ואף אם שופך לתוכו הרבה מים שנעשה רק בלילה רכה, כיון שרכיבים אלו נדבקים יותר זה לזה - חזו"א נח ט ד"ה זבחים. אג"מ ד עד לש"ב, ש"כ ח ל, מנחת אהבה ט טו).

בלילה שאינה ראויה לאכילה קודם הבליחה

אסור לכו"ע מהתורה, כדוגמת עירוב קמח ומים לעשיית בצק (משנ"ב שכד ז, מנחת אהבה ט הערה 56).

נספח

הקצפת ביצים: יש אוסרים לטרוף ביצים בקערה מפני מראית העין שנראה כמי שרוצה לבשלם (משנ"ב שכא סח, אול"צ ב לג ט), ודעת הגר"ע יוסף להיתר (חזו"ע שבת ד עמ' רעד).